

Ткаченко С. В.,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6463-4254>

ад'юнкта кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 255-1 КК УКРАЇНИ, У СУКУПНОСТІ З ІНШИМИ ЗЛОЧИНАМИ

AMENDMENTS TO THE LEGISLATION AND JUDICIAL PRACTICE REGARDING ATTRACTION TO CRIMINAL LIABILITY FOR THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES PROVIDED FOR IN ART. 255-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE, TOGETHER WITH OTHER CRIMES

Актуальність. Прийняття змін до Кримінального кодексу України, зокрема доповненням розділу IX КК України (Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки) статтями 255, 255-1, 255-2, 255-3, їх правове застосування виявили прогалини й певні суперечності в практичній реалізації чинних нормативно-правових актів, при застосуванні цих положень у межах досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. **Мета** статті – проаналізувати положення національного законодавства та позиції вчених і юристів-практиків щодо особливостей процесуальної процедури притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, передусім у сукупності з іншими злочинами, а також розглянути відповідну судову практику. **Основні результати дослідження.** Нетривалий час, з моменту набрання чинності визначених для аналізу новел кримінального законодавства, обмежує можливості сформувати теоретичне підґрунтя для узагальнення і усунення виявлених прогалин у застосуванні кримінального законодавства, котрі спричиняють процесуальні складнощі при проведенні досудового розслідування та прийнятті судових рішень, не достатність слідчої та судової практики. Обумовлює розширення дискусії між сторонами кримінального процесу – захисту й обвинувачення щодо наділення суб'єкта підвищеного злочинного впливу, певним статусом, зокрема «вора в законі». На підставі зазначеного, в ході проведення подальшого досудового розслідування необхідно застосувати спеціальні знання, зокрема провести лінгвістичну експертизу в межах котрої проводяться авторознавча експертиза писемного мовлення та семантико-текстуальна експертиза за писемного та усного мовлення, ми зупинимося на останній, котра допомагає встановити наявність статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, котрий можна підтвердити або спростувати шляхом проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи. **Висновки.** 1. Обґрунтовано тезу, що діяльність суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», супроводжується сукупністю вчинених кримінальних правопорушень. 2. У висновку лінгвістичної експертизи має об'єктивно відображатись зміст протоколів НС(Р) Д за матеріалами кримінального провадження з позиції спеціальних знань, що може містити підтвердження чи спростування володіння імперативного характеру з боку суб'єкта підвищеного злочинного впливу стосовно інших учасників (підпорядкованих осіб), а також підтвердити чи спростувати наявність ієрархії в злочинному середовищі. 3. У зв'язку з доповненнями до кримінального процесуального законодавства ст. 615 про особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, відтепер затверджений обвинувальний акт прокурор зобов'язаний направити до суду за юрисдикцією, де відбулося затвердження. Водночас у період дії воєнного стану прокурор має право направити обвинувальний акт до суду в межах територіальної юрисдикції або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

Ключові слова: досудове розслідування, злочинний вплив, «вор в законі», ізолятор тимчасового тримання, слідчий ізолятор, установа виконання покарань.

Relevance. The adoption of amendments to the Criminal Code of Ukraine, in particular the addition of Chapter IX of the Criminal Code of Ukraine (Criminal Offenses Against Public Safety) with Articles 255, 255-1, 255-2, 255-3, their legal application revealed gaps and certain contradictions in the practical implementation of current legal regulations acts, when applying these provisions within the framework of pre-trial investigation and judicial review of criminal proceedings. The purpose of the article is to analyze the provisions of national legislation and the positions of scientists and practicing lawyers regarding the features of the procedural procedure of bringing criminal responsibility for the commission of criminal offenses provided for in Art. 255-1 of the Criminal Code of Ukraine, primarily in combination with other crimes, as well as consider the relevant court practice. **The results of the study.** A short period of time, since the entry into force of the new criminal legislation identified for analysis, limits the opportunities to form a theoretical basis for generalization and elimination of identified gaps in the application of criminal legislation, which cause procedural difficulties in conducting pre-trial investigations and making court decisions, insufficiency of investigative and judicial practice. Causes the expansion of the discussion between the parties of the criminal process - the defense and the prosecution regarding the granting of a subject of increased criminal influence, a certain status, in particular, "thief in law". On the basis of the above, in the course of the further pre-trial investigation, it is necessary to apply special knowledge, in particular, to conduct a linguistic examination, within which an authorial examination of written speech and a semantic-textual examination of written and oral speech are carried out, we will focus on the latter, which helps to establish the existence of the subject's status increased criminal influence, which can be confirmed or denied by conducting a linguistic semantic-textual examination. **Conclusions.** 1. The thesis that the activity of a subject of increased criminal influence, in particular a "thief in law", is accompanied by a set of committed criminal offenses is substantiated. 2. The conclusion of the linguistic examination must objectively reflect the content of the clandestine investigative actions protocols on the materials of criminal proceedings from the standpoint of special knowledge, which may contain confirmation or refutation of possession of an imperative nature by the subject of increased criminal influence in relation to other participants (subordinate persons), as well as confirm or deny the presence of hierarchy in the criminal environment. 3. In connection with the additions to the criminal procedural legislation of Art. 615 on the special regime of criminal proceedings under martial law, from now on the approved indictment must be sent to the court in the jurisdiction where the approval took place. At the same time, during the period of martial law, the prosecutor has the right to send an indictment to a court within the territorial jurisdiction or another court determined in accordance with the law.

Key words: *pre-trial investigation, criminal influence, "thief in law", temporary detention center, pre-trial detention center, penal institution.*

Вступ. В умовах сьогодення протидія злочинності є об'єктивною соціальною потребою, а головний її напрям – запобігання злочинності – передбачає усунення причин, які породжують різноманітні її вияви. Завдяки цьому формуються реальні передумови для поступового обмеження суспільної небезпечності правопорушників і зменшення масштабів протиправних діянь загалом.

Із цією метою повсякчас триває процес удосконалення кримінального законодавства України, що спрямований на підвищення ефективності правових заходів боротьби зі злочинністю, усунення прогалин і суперечностей в чинних нормативно-правових актах, уникнення розбіжностей у процесі застосування їх положень у межах досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

Одним із ключових і послідовних етапів цього процесу стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-ІХ. Зокрема, цим законо-

давчим актом доповнено розділу ІХ КК України, статтями 255, 255-1, 255-2, 255-3. Новели законодавства викликали складнощі в процесуальному застосуванні на практиці від запроваджених понять до визначення місця вчинення злочинів, у зв'язку з чим постала необхідність теоретичного аналізу окресленої проблематики.

У контексті предмета нашого дослідження зауважимо, що ст. 255-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого повторно. Стосується процесуальних особливостей розслідування таких злочинів, скоєних зокрема в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань. Однак доводиться констатувати, що кримінально процесуально провести досудове розслідування за кваліфікацією ст. 255-1 КК України практично надто складно поза сукупністю з іншими злочинами.

Матеріали та методи. З огляду на зазначене, *мета* статті – проаналізувати положення національного законодавства та позиції вчених і юристів-практиків щодо проведення процесу-

альних дій з метою притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, передусім у сукупності з іншими злочинами, а також розглянути наявний досвід судової практики за цим напрямом.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі *завдання*:

1) з'ясувати стан наукового дослідження змін і доповнень до КК України, пов'язаних із притягненням до кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого повторно, зокрема в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань;

2) окреслити особливості проведення досудового розслідування правопорушень передбачених ст. 255-1 КК України у сукупності з іншими злочинами, а також специфіку призначення та проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи, її значення для процесу доказування;

3) розглянути наявні напрацювання судової практики за цією категорією кримінальних проваджень, проаналізувати статистичні дані, отримані у відповідь на запити автора (з Офісу Генерального прокурора щодо реєстрації та направлення до суду матеріалів кримінальних проваджень за злочинами, передбаченими ст. 255-1 КК України, та з Державної судової адміністрації України винесених вироках по відповідних справах).

Результати й обговорення. Різні аспекти порушеної проблематики у своїх наукових працях досліджували вчені: О. Бахуринська, А. Вознюк, О. Дудоров, Д. Мельніков, Т. Пристай, С. Чернявський та ін.

Зокрема, О. Бахуринська аналізує положення проєктів законів України про внесення змін до КК України, спрямованих на протидію створенню та функціонуванню таких організованих об'єднань, як злочинні спільноти, а також діяльності лідерів кримінального середовища. Дослідниця доходить висновку, що процес законодавчого закріплення відповідних кримінально-правових понять слід удосконалювати насамперед з огляду на прагматичні потреби правозастосовних органів, які вимагають чітких і зрозумілих правових конструкцій, що надають можливість якісно проводити проце-

ду доказування. Кримінальний закон, керуючись принципом системності, повинен містити конкретні ознаки, притаманні кожному з передбачених у ньому організованих злочинних об'єднань, найважливішими з яких мають бути: структурні й організаційні особливості, загальна мета, взаємодія між членами для її реалізації [1].

На думку Т. Пристай та Д. Мельнікова, у кримінально-правовому сенсі дискусійними є й інші використані законодавцем терміни. Зокрема, такі поняття, як «особа, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу», «злочинна спільнота», «злочинне зібрання (сходка)», «звернення за застосуванням злочинного впливу», є категоріями, не притаманними для національного кримінального права, що пов'язано передусім з їх невизначеністю [2].

Зазначені дослідники вважають, що такі формулювання і терміни потребують законодавчої конкретизації, оскільки незрозумілими є критерії для розмежування різних форм об'єктивної сторони перелічених вище складів злочинів, а саме «встановлення злочинного впливу» та «поширення злочинного впливу». Брак чітких критеріїв для відмежування однієї форми об'єктивної сторони певного складу злочину від іншої позначатиметься на правильності кваліфікації кримінального правопорушення та, як наслідок, на можливості правильного застосування конкретної норми права загалом [2].

Аналізуючи проблеми невизначеності й оцінного характеру використаних у законі термінів, слід зауважити, що поняття «*вор у законі*» фактично означає наявність у конкретної особи певного неформального статусу в злочинній ієрархії, що не регламентовано на законодавчому рівні. Станом на сьогодні немає жодного нормативно-правового акта чи/або документа, які могли б підтверджувати факт наявності такого статусу в особи. Тому юристи Т. Пристай та Д. Мельніков стверджують, що законодавче закріплення термінології, яку використовують виключно на рівні міжособистісного спілкування члени закритої соціальної групи, що не має формального визначення та документального чи жодного іншого об'єктивного підтвердження, навряд чи здатне

сприяти доказуванню наявності в конкретній особи такого статусу [2].

Отже, з одного боку, така правова невизначеність стримує ефективності роботи правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю та суттєво ускладнюватиме процес доказування вчинення злочину членами «злочинної спільноти» й «ворами в законі», а з другого – створить підґрунтя для зловживань як правоохоронцями, так і підозрюваним (обвинуваченим) [2].

Крім цього, юристи-практики порівняли відповідні положення КК України з кримінальним законодавством Грузії, яке в період з 2005 року було доповнено низкою статей, що встановлювали кримінальну відповідальність за членство в злочинній спільноті та перебування особи в статусі «вора (зłodія) в законі», за участь у «зłodійському зборі», підтримку «діяльності зłodійської спільноти» та звернення до члена «зłodійської спільноти»/«вора (зłodія) в законі», отримання матеріальної вигоди чи матеріальної переваги внаслідок такого звернення [2].

Передумовами для криміналізації власне статусу «вора в законі» стало те, що рівень організованої злочинності в Грузії постійно зростає. Безпосередня причина такого зростання полягала в тому, що на території цієї країни діяла ієрархічна система на чолі з «ворами в законі». Попри скептицизм і сумніви щодо дієвості впровадження інституту кримінальної відповідальності за наявність статусу «вора в законі», організована злочинність у Грузії фактично була ліквідована. Членів «злочинного світу» або притягували до кримінальної відповідальності, або вони змушені були шукати спосіб виїхати за межі держави. І саме внаслідок таких дієвих реформ «вори в законі» почали вбачати місце своєї діяльності на території інших країн, зокрема й на території України.

Отже, досягнення грузинського законодавця за напрямом протидії організованій злочинності зумовили необхідність застосування схожих механізмів і в інших державах, які постали перед проблемою існування так званих «ворів у законі».

Новели українського законодавства 2020 року офіційно вводять такі поняття, як «вор у законі», «смотрящий», «сходка» тощо, зміст яких в КК України, на жаль, не визначено, це вважається істотною прогалиною та

актуалізує необхідність додаткового наукового тлумачення запровадженої термінології, а відтак і подальшого нормативно-правового врегулювання напряму протидії злочинності.

Згідно з дефініцією, яку пропонує Велика українська кримінологічна енциклопедія 2021 року, «вор у законі» (вор; літ. – зłodій у законі) – статус професійного злочинця, який підтверджує його належність до злочинної еліти, найвищий авторитет і можливість впливу в середовищі злочинців та за його межами, отриманий завдяки специфічній корпоративній процедурі визнання досягнень його кримінальної кар'єри й особливих якостей одного з лідерів злочинного угруповання [3].

Між тим поняття «вори» з'явилося ще в період НЕПу (1921–1928) й утвердилося в злочинному середовищі на початку масових політичних репресій 30-х років минулого століття. Засуджені в системі ГУЛАГу самоорганізувалися та саморозподілилися в злочинній ієрархії на касти («масті») залежно від вчиненого злочину, злочинного досвіду кримінального авторитету й особистісних якостей за певної ідеологічної підтримки держави й сприяння адміністрації місць відбування покарань [3].

Відповідно до визначення, яке містить Міжнародна поліцейська енциклопедія (Т. 6, 2010 року), «зłodій у законі» – це представник еліти злочинного світу, який обраний на «сходке» (зібранні не менше ніж трьох «зłodіїв у законі»), що в житті керується неписаними злочинними законами. На «сходке» вирішують організаційні питання («коронування» претендента на титул «зłodія в законі», розподіл сфер впливу, вирішення конфліктних ситуацій між різними членами організованих злочинних угруповань). «Зłodії в законі» безпосередньо не вчиняють злочинів, а є керівниками чи консультантами організованих злочинних угруповань. Серед загальної кількості «зłodіїв у законі» лише певна частина є ідеологами злочинного світу. «Зłodії в законі» розділилися на дві категорії: старі й нові. Останні позиціонують себе як «зłodії в законі» лише формально, ігнорують систему цінностей і «понять» (неписаних злочинних законів), підтримують стосунки з органами державної влади, встановлюють корумповані зв'язки або ж працюють у владних структурах. На сучасному етапі

«злодій у законі» – це організатор злочинної діяльності, переважно економічного спрямування. Одними з наймогутніших серед «злодіїв у законі» є грузинські авторитети, які намагаються посісти «ключові» позиції в злочинному світу, а їх діяльність має транснаціональний характер [4].

Згідно з нормами чинного законодавства, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 255-1 КК України, тобто встановлення або поширення злочинного впливу, є особливо тяжким злочином, який за часту вчиняється в установах тимчасової ізоляції або здійснюють контроль за його вчиненням з-поза меж таких установ. Розслідування подібних злочинів потребує від працівників слідчо-оперативної групи та групи прокурорів необхідних спеціальних професійних знань, умінь і навичок, оскільки цей вид кримінального правопорушення вчиняють переважно в сукупності з іншими злочинами безпосередньо суб'єкти підвищеного злочинного впливу, які на момент готування та вчинення злочину здебільшого вже набули значний кримінальний досвід. Важливе значення має місце події, що знаходиться в режимній установі тимчасової ізоляції, де вхід/вихід сторонніх осіб контролює адміністрація установи, а тому ув'язнені, маючи змогу отримати важливу для них кримінальну інформацію від адміністрації установи, можуть ретельніше підготуватися до вчинення злочину. Оскільки основні доказові матеріали в процесуальній перспективі містяться переважно в процесуальних документах, на який поширюється вимоги процесуального закону, а саме в протоколах проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, їх проведення уповноваженим органом (уповноваженими особами) на території місця тимчасової ізоляції без професійних знань, умінь і навичок послаблює ефективність збору доказового матеріалу та притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів підвищеного злочинного впливу.

Як приклад, проведення контролю за вчиненням злочину обумовлює необхідність проведення аудіо-, відеоконтролю особи, інколи також і аудіо-, відеоконтролю місця, для одержання інформації про зміст спілкування. Оскільки без фіксації розмов особи, яка при-

ймає участь у проведенні контролю та особи щодо якої він здійснюється, доказова цінність контролю за вчиненням злочину буде мінімальною, зазначене НС(Р)Д без проведення аудіо-, відео- контролю практично не проводиться. Фактично, хоча рішення щодо проведення зазначених НС(Р)Д приймаються різними суб'єктами, оформляється різними протоколами та інформація фіксується на різні носії інформації, інколи з застосуванням різних технічних засобів, вони проводяться у один проміжок часу, одними й тими ж учасниками і по суті є різними формами фіксації однієї події. Аналогічно, виконання спеціального завдання передбачає необхідність фіксації із застосування технічних пристроїв розмов та інших форм спілкування. Окрім зазначеного, аудіо-, відеоконтроль місця хоча й не відноситься до НС(Р)Д пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, фактично передбачає одержання акустичної та іншої інформації що за своїм змістом надає можливість одержати відомості про зміст розмов чи інших форм обміну інформацією, а відтак фактично є формою втручання у приватне спілкування [5].

Під час проведення досудового розслідування за кваліфікацією ст. 255-1, за зібраними під час проведення слідчих (розшукових) дій (зокрема негласних слідчих розшукових дій) доказами слідчий направляє постанову для проведення лінгвістичної експертизи. Важливим доказом є висновок експерта, який констатує об'єктивний зміст з позиції спеціальних знань [6] за результатами проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи писемного та усного мовлення в кримінальному провадженні.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, лінгвістичну експертизу проводять щодо зібраних матеріалів кримінального провадження. Запропонований в Інструкції орієнтовний перелік запитань, які надають для проведення експертизи, не є вичерпним, документ передбачає, що під час проведення семантико-текстуальної експертизи мовлення злочинців може бути вирішено й інші питання, що стосуються її предмета [6].

У зв'язку із зазначеним, з метою підвищення ефективності збирання доказів у межах досудового розслідування за кримінальним провадженням щодо злочину, передбаченого ст. 255-1 КК України, пропонується ставити на розгляд експерту поміж інших й такі запитання:

1. Чи містяться у висловлюваннях осіб, що зафіксовані під час проведення НСРД відповідно до протоколу огляду (дата) в аудіофайлах (назва кожного, дата, повна назва диска) і відображають розмову між особою та іншими співрозмовниками, ознаки вказівок, вимог, наказів, розпоряджень чи переконань до вчинення будь-яких дій чи підтвердження злочинного статусу останнього як особи, що поширює злочинний вплив на злочинний контингент що перебуває в установу тимчасової ізоляції? Якщо так, то які саме мовні засоби вказують на це?

2. Чи впливає зі змісту розмов, що особа користується певним статусом поміж злочинного контингенту та що вона є особою, яка поширює злочинний вплив (тобто сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність злочинного контингенту; організовує або безпосередньо здійснює інший вплив на злочинну діяльність злочинного контингент; організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна тощо) в установі тимчасової ізоляції?

3. Чи засвідчують висловлювання особи котра користується певним статусом, а також висловлювання інших осіб (злочинного контингенту) до особи котра користується певним або з приводу зазначеної особи лідерство щодо певної особи (осіб) котра користується певним статусом?

Щоб підтвердити статус особи підвищеного злочинного впливу, яка перебуває в ізоляторі тимчасового тримання, слідчому ізоляторі чи установі виконання покарань і вчиняє кримінальні правопорушення. Слідчий, по закінченню проведення НСРД, направляє експерту постановою про призначення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи писемного та усного мовлення в кримінальному провадженні, разом з протоколами (додатками) проведених НСРД, з метою забезпечення доказової сили висновку експерта в межах проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи писемного та усного мовлення. У висно-

вку подібного виду експертизи, на нашу думку, має бути зафіксовано інформацію такого змісту: висловлювання особи, що має статус особи підвищеного злочинного впливу, виражені у формі вказівок і настанов, адресованих іншим учасникам спілкування, а у мовленні інших осіб – висловлювання, зміст яких підтверджує її статус як особи підвищеного злочинного впливу, що здійснює вплив на інших осіб – представників злочинного середовища, задіяних у процесах, які особа підвищеного злочинного впливу координує чи на які впливає. Для реалізації таких висловлювань особа підвищеного злочинного впливу вживає наказові конструкції та категоричні твердження, що вимагають беззастережного підпорядкування у виконанні вказівок.

Перебуваючи в установі тимчасової ізоляції, особа, яка має статус особи підвищеного злочинного впливу, користується цим у злочинному середовищі та здійснює злочинний вплив (тобто сприяє, спонукає, координує протиправну діяльність, організовує та безпосередньо здійснює розподіл певних майнових благ). Його лідерську позицію щодо інших осіб можуть засвідчити й висловлювання особи підвищеного злочинного впливу.

Оскільки ст. 255-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого повторно, зокрема в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань, вивчення наявних матеріалів судової практики дозволяє дійти висновку, що суб'єктів підвищеного злочинного впливу притягнути до кримінальної відповідальності лише за кваліфікацією цієї статті вкрай важко. Кваліфікація кримінального правопорушення за ст. 255-1 має доказово передбачати встановлення або поширення злочинного впливу вчиненого в сукупності злочинів особою підвищеного злочинного впливу, тобто супроводжується документуванням одночасно інших злочинів, і це істотно ускладнює проведення слідчих (розшукових) дій на території місця тимчасової ізоляції. В такій послідовності зазначене підтвердить всі кваліфікуючі ознаки, що дасть змогу засвідчити статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу та вчинення ним кримінальних правопорушень.

На жаль, як зазначалося вище судова практика притягнення до кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого повторно, зокрема в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань є обмеженою. Попри це, звернемось до аналізу відомих судових рішень.

Наприклад, вироком Галицького районного суду м. Львова від 31 травня 2022 року [7] встановлено, що в судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_2 свою вину у вчиненні злочину визнав повністю, зауваживши, що він як особа, яка раніше неодноразово відбувала покарання за вчинення злочинів проти власності, відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі впродовж тривалого часу, підтримуючи злочинські традиції, не бажаючи ставати на шлях виправлення, не підпорядковуючись вимогам чинного законодавства України, що визначають порядок утримання та відбуття покарань ув'язненими в місцях позбавлення волі, правилам поведінки в місцях позбавлення волі, а також загальноприйнятим правилам поведінки в суспільстві, здобув повагу й авторитет серед засуджених у статусі суб'єкта злочинного впливу. З метою зміцнення авторитету серед осіб негативної спрямованості, яких утримували у виправних установах, ОСОБА_2 неодноразово порушував режим утримання, за що адміністрація установи неодноразово застосовувала до нього заходи стягнення, а також його притягували до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації виправної установи. ОСОБА_2 також здобув повагу й авторитет серед засуджених. Згодом ОСОБА_2, перебуваючи з 2 липня 2018 року в ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19», маючи попередньо здобутий в місцях попереднього ув'язнення та місцях позбавлення волі авторитет як особа, що має «правильний» для «злочинських» традицій спосіб життя, у не встановлений досудовим розслідуванням час, але не раніше ніж 2 липня 2018 року, перейняв на себе неформальну владу на посту № 6 ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19», тобто «смотрящого за постом». ОСОБА_2 виконував такі функції: перебрав на себе всю повноту неформальної влади на території поста № 6 установи, розробив загальні правила поведінки

відповідно до «злочинських законів» і забезпечував дотримання їх засудженими, неухильний контроль за виконанням визначених ним правил й обов'язків засудженими на території поста № 6 ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19», сприяв забезпеченню надходження на територію поста № 6 ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19» й установи загалом наркотичних засобів і психотропних речовин, забезпечував постачання на територію установи мобільних телефонів, які розподіляв серед засуджених, що дотримувалися «злочинських традицій», вирішував спори, які виникали між засудженими, з позицій неписаних кримінальних «законів», «по поняттям», виконуючи в таких випадках роль «мирового судді», визначав обґрунтованість претензій, а також приймав рішення про необхідність покарання винуватця та яким воно буде, брав участь у перевірці засуджених, які прибували в ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19» й утримувалися на карантині, доводив до них вимоги утримання та визначав, до якої «касти» будуть входити засуджені.

Під час аналізу зазначеного рішення суду вбачається, що Особа_2 вчиняв кримінальні правопорушення, що в сукупності були спрямовані на встановлення та поширення злочинного впливу, а саме на території ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19».

Наведемо ще один приклад: правоохоронці повідомили про підозру «вору в законі» на прізвище «Гіга Озургетський» і двом «смотрящим» щодо поширення злочинного впливу, організації та участі в злочинному зібранні (за такі дії передбачено до 15-ти років ув'язнення).

«За даними слідства, 28-річний громадянин Грузії був “коронований” у Греції 2013 року. У березі 2020 року “вора в законі” на прізвище “Гіга Озургетський” засудили до 7,5 років позбавлення волі за замах на вбивство. Відбуваючи покарання в Новгород-Сіверській виправній колонії № 31 та маючи авторитет у кримінальному світі, він встановив і поширив свій злочинний вплив на території установи через довірених осіб, призначав так званих “смотрящих”. Крім того, вирішував конфлікти та спірні ситуації, які виникали між представниками криміналітету», – ідеться в інформаційному повідомленні [8].

Зокрема, «злочин у законі» з-поміж засуджених призначив двох «смотрящих», які відповідали за нелегальне надходження та розподіл матеріальних благ і коштів на потреби засуджених. За інформацією поліції, останніх було засуджено до довічного позбавлення волі за вчинення вбивств, викрадень, вимагань і розбоїв. А невдовзі «Між ними виник конфлікт», аби його вирішити, після отримання згоди “вора в законі” “Гіги Озургетського” засуджені організували злочинне зібрання (“сходку”). 15 січня 2021 року на території установи відбулося зібрання за участю підозрюваних і ще 13-ти засуджених, де останні висловили недовіру одному зі “смотрящих” за його поведінку. За результатами злочинного зібрання “Гіга Озургетський”, підкреслюючи свій статус “вора в законі”, залишив за довіреною особою його статус і гарантував присутнім, що він, як і всі, буде дотримуватися злочинських традицій. Також закликав усіх присутніх звертатися до нього як до “вора в законі” у випадку виникнення спірних питань та конфліктів» [8].

У контексті нашого дослідження зауважимо, що нині актуальності набуло питання особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, який регламентовано ст. 615 КПК України. Зокрема, у ч. 9 цієї статті передбачено, що під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об’єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

З цього приводу звернімося до постанови Верховного Суду, винесеної колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду, за результатами, розгляду клопотання захисника Плецької Ю. В., що діяла в інтересах обвинувачених ОСОБА_1 та ОСОБА_2, про направлення кримінального провадження

№ 1202208000000233 від 22 березня 2022 року за обвинуваченням ОСОБА_1 та ОСОБА_2, із Шевченківського районного суду міста Києва до Запорізького районного суду Запорізької області.

Клопотання мотивовано тим, що обвинувальний акт надійшов до Шевченківського районного суду міста Києва з порушенням правил підсудності, визначених ст. 32 КПК України, оскільки діяння, які інкримінуються обвинуваченим, було вчинено на території Запорізького району Запорізької області.

В обґрунтування клопотання захисник також стверджує, що завершення досудового розслідування в цьому кримінальному провадженні відбулося в межах територіальної юрисдикції Жовтневого районного суду м. Запоріжжя шляхом відкриття матеріалів у порядку ст. 290 КПК України та вручення обвинувального акта разом із реєстром.

Крім того, захисник зазначає, що свідки, заявлені стороною обвинувачення, перебувають у Дніпропетровській та Запорізькій областях, більша частина речових доказів у справі знаходиться в Запорізькій області, обвинувачені ОСОБА_1 та ОСОБА_2, а також їхній захисник Плецька Ю. В. зареєстровані в м. Запоріжжі, там же зареєстрована й адреса місцезнаходження офісу, а обвинувачений ОСОБА_3 зареєстрований та проживає в Дніпропетровській області.

Перевіривши наведені в клопотанні доводи та наявні в суду матеріали провадження, колегія суддів дійшла висновку про відмову в задоволенні клопотання.

Крім посилання на перелічені норми КПК України, суд роз’яснив особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, що врегульовано ст. 615 цього Кодексу, за змістом ч. 9 про що зазначено вище, під час дії воєнного стану обвинувальні акти скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об’єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеним до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

В аспекті застосування приписів ч. 9 ст. 615 КПК України щодо встановлення місця закін-

чення досудового розслідування необхідно керуватися положеннями глави 24 КПК України, які визначають поняття і форми закінчення досудового розслідування.

З огляду на викладене вище, колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду постановила клопотання захисника залишити без задоволення [9].

На нашу думку, що під час формулювання клопотання захисник Плецька Ю. В. посилалася на ч. 9 ст. 615 КПК України, що було помилковим, а також не надала повних відомостей щодо місця реєстрації та проживання інших учасників кримінального провадження, що призвело до відмови в задоволенні клопотання колегією суддів касаційного суду, і таку позицію суду ми цілком поділяємо.

Крім обмежених даних судової практики, доводиться констатувати вкрай низьку кількість направлення до суду обвинувальних актів за кримінальною кваліфікацією, передбаченою ст. 255-1 КК України.

Відповідно до відомостей, з Офісу Генерального прокурора (ОГП) (лист від 11 серпня 2022 року за № 27/3-769вих-22, у 2020 році) зареєстровано й обліковано 38 кримінальних проваджень зазначеної категорії, 2021-го – 136 кримінальних проваджень, з яких 12 закрито; обліковано 124 кримінальні провадження, з яких 40 проваджень направлено до суду. Отже, загалом за окреслений період зареєстровано й обліковано 162 кримінальні провадження за ст. 255-1 КК України, тобто загальний відсоток направлення до суду становить 24,7 % від загальної кількості зареєстрованих та облікованих кримінальних проваджень.

Відповідно до статистичної інформації, з Державної судової адміністрації України, (лист від 22 липня 2022 року за № кор/Т289-22-кор/Т289/1-22-333/22) про кількість проваджень, що знаходилися на розгляді, за ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу). Зокрема, в судах 2020 року такі кримінальні провадження не розглядали.

Водночас у 2021 році в судах знаходилося на розгляді 24 кримінальні провадження (усі надійшли у звітному періоді). Кількість розглянутих проваджень – 4, з них постановлено вирок в одному кримінальному провадженні. Отже, загальний відсоток кількості прова-

джень, що знаходилися на розгляді, становить 14,8 % від загальної кількості зареєстрованих й облікованих кримінальних проваджень.

Невідповідність даних, отриманих від ОГП, стосовного того, що до суду направлено 40 кримінальних проваджень, та інформацією ДСА України, за якою на розгляді знаходилося 24 кримінальні провадження за ст. 255-1, зумовлена тим, що в разі вчинення особою декількох злочинів облік ДСА України здійснюють за статтею КК України, санкція якої передбачає суворіше покарання.

Висновки. Проаналізувавши положення національного законодавства й позиції вчених і юристів-практиків щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, зокрема в сукупності з іншими злочинами, а також розглянувши дані про першу судову практику за цим напрямом, можемо зробити такі попередні висновки.

1. У зв'язку з нетривалим проміжком часу, що минув після встановлення кримінальної відповідальності за поширення злочинного впливу, зокрема щодо осіб підвищеного злочинного впливу й осіб, що перебувають у статусі «вора в законі», слід констатувати, що на сьогодні ще не сформовано належного теоретичного підґрунтя для узагальнення і усунення прогалин у законодавстві щодо застосування новел КК України, не напрацьовано достатньої слідчої та судової практики.

2. Дискусія між стороною захисту й обвинувачення щодо наявності чи відсутності статусу в суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі», дає підстави зазначити, що статус неможливо підтвердити офіційними документами, на чому у своїх процесуальних документах (клопотаннях, заявах) акцентує сторона захисту, яка зазначає про відсутність такої категорії осіб, що наділені статусом «вора в законі». У зв'язку із цим сторона обвинувачення в ході розслідування кримінального провадження зобов'язана підтвердити наявність злочинного статусу в процесуальних документах або процесуально спростувати, що особа має злочинний статус особи підвищеного злочинного впливу й на цій підставі за погодженням з процесуальним керівником закрити кримінальне провадження.

3. Слід зауважити, що злочинна діяльність суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», супроводжується сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов'язані з: його кримінальним впливом, адже він має в підпорядковуванні «положенців», «смотрящих», інших кримінальних авторитетів; організацією та контролем за вчиненням злочинів проти власності, життя та здоров'я, громадської безпеки, незаконним заволодінням автотранспортом, незаконним обігом наркотиків тощо. Водночас проведення досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 255-1 КК України, суттєво ускладнене тим, що слідчі дії проводять у місцях тимчасової ізоляції, які є режимними об'єктами.

4. Оскільки для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, наявність статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема особи, що має статус «вора в законі»,

або поширення останніми злочинного впливу можна підтвердити за допомогою протоколів проведення НС(Р)Д, такими як аудіо-, відео-контроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, серед інших доказів, також можна відзначити висновок лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи писемного та усного мовлення за зібраними матеріалами кримінального провадження (протоколами слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій).

5. Під час завершення досудового розслідування затверджений обвинувальний акт прокурор зобов'язаний направити до суду за юрисдикцією, де відбулося затвердження. Водночас, у зв'язку з тим, що на території нашої держави введено та діє воєнний стан, прокурор має право направити обвинувальний акт до суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування за цим кримінальним провадженням, або до іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахуринська О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 190–195. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.34>.
2. Пристай Т., Мельніков Д. Легітимація поняття «вор в законі» та іншої злочинної термінології: дієвий спосіб протидії організованим злочинності чи чергові декларативні норми? *Юридична газета*. 2020. 22 верес. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/legitimaciya-ponyattya-vor-v-zakoni-ta-inshoyi-zlochinnoyi-terminologiyi-dieviy-sposib-protidiyi-org.html>.
3. Велика українська кримінологічна енциклопедія : у 2 т. / [редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін.]. Харків : Факт, 2021. Т. 1 : А–Л. С. 210–211.
4. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. 6 : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). С. 299.
5. Бабіков О. П., Бабікова О. С. Документи у кримінальному провадженні (теорія, практика застосування, зразки) Науко.-дослід. ін-т. публіч. права. Норма права. 374 с. (текст на 49с.)
6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
7. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 31 трав. 2022 р. у справі 461/2581/22, провадження № 1-кп/461/433/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539968>.
8. В Україні вперше повідомили підозру про підозру «вору в законі». URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/3184698-v-ukraini-vperse-povidomili-pro-pidozru-zlodiuv-zakoni.html>.
9. Ухвала колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14 лип. 2022 р. у справі № 761/11819/2022, провадження № 51-2008впс22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105234085>.